

УДК 340.11:316.48

DOI <https://doi.org/10.32850/LB2414-4207.2021.23.06>

СУТНІСТЬ І ОЗНАКИ ПРАВОВОГО КОНФЛІКТУ

Черповицький Михайло Юрійович,
аспірант кафедри історії і теорії
держави та права
(Запорізький національний
університет, м. Запоріжжя, Україна)
<https://orcid.org/0000-0002-2829-363X>

Прискорення глобалізації, її неоднорідний вплив на різні цивілізаційні і правові системи має наслідком інтернаціоналізацію низки проблем, які набувають глобального виміру, і сприяє наростанню політичної напруженості в масштабі окремої країни або цілого регіону, що, в свою чергу, призводить до виникнення або підсилення різноманітних конфліктів на відповідній території, значна частина яких є правовими. Вирішення правових конфліктів ґрунтується на використанні різних засобів, примусового чи договірною, судового чи позасудового характеру. Ефективне використання відповідних засобів у вирішенні правових конфліктів неможливе без розуміння сутності й особливостей правових конфліктів.

Доведено, що категорія «правовий конфлікт» має міждисциплінарний характер і має множинність теоретичних підходів до її розуміння. В узагальненому вигляді в науковій літературі існує два значення правового конфлікту, а саме: вузьке – протистояння між суб'єктами, яке виникає зі спірних правовідносин і протилежності їх інтересів, що характеризується порушенням або неможливістю реалізації ними своїх прав і обов'язків; широке – будь-який соціальний конфлікт, елементи якого на певному етапі свого розвитку набувають правових ознак. Широке розуміння правового конфлікту відображає взаємозв'язок даної категорії із соціальними протиріччями, які існують у суспільстві, виводячи її за рамки суто формального або процесуального фактору, і забезпечує реалізацію регулятивної функції права, недопущення ескалації соціальних конфліктів і переростання їх у правові. Правовим конфліктам як різновиду соціальних конфліктів притаманні наступні ознаки, які допомагають відмежувати їх від суміжних понять: 1) наявність соціальних (правових) протиріч між учасниками; 2) активність дії; 3) наявність двостороннього зв'язку між суб'єктами у вигляді конфліктних правовідносин; 4) суб'єктивно-об'єктивний характер; 5) тягне правові наслідки для учасників; 6) є вищою фазою розвитку протиріччя; 7) амбівалентність впливу на правову систему і суспільні відносини. Зазначені загальні ознаки правового конфлікту конкретизуються в залежності від характеру й змісту суспільних відносин у межах яких він виникає.

Ключові слова: конфлікт, конфліктологія, правовий конфлікт, ознаки правового конфлікту.

ESSENCE AND SIGNS OF LEGAL CONFLICT

Cherpovytsky Mykhailo Yuriiovich,
Postgraduate Student at the Department
of History and Theory of State and Law
(Zaporizhzhya National University,
Zaporizhzhya, Ukraine)

Accelerating globalization, its heterogeneous impact on different civilizational and legal systems has resulted in the internationalization of a number of issues that are gaining a global dimension, and contributes to growing political tensions across a country or region, which in turn leads to or intensifies various conflicts. relevant territory, much of which is legal. The resolution of legal conflicts is based on the use of various means, coercive or contractual, judicial or extrajudicial. Effective use of appropriate means in resolving legal conflicts is impossible without understanding the nature and features of legal conflicts.

It is proved that the category of "legal conflict" has an interdisciplinary nature and has a multitude of theoretical approaches to its understanding.

In general, there are two meanings of legal conflict in the scientific literature, namely: narrow – the confrontation between the parties, which arises from disputed legal relations and conflicts of interest, characterized by violation or inability to exercise their rights and responsibilities; broad – any social conflict, the elements of which at a certain stage of their development acquire legal features.

A broad understanding of legal conflict reflects the relationship of this category with social contradictions that exist in society, taking it beyond the purely formal or procedural factor, and ensures the implementation of the regulatory function of law, preventing the escalation of social conflicts and their legal. Legal conflicts as a kind of social conflicts have the following features that help to distinguish them from related concepts: 1) the presence of social (legal) contradictions between the participants; 2) activity of action; 3) the existence of bilateral relations between the parties in the form of conflicting legal relations; 4) subjective-objective nature; 5) entails legal consequences for participants; 6) is the highest phase of the contradiction; 7) ambivalence of influence on the legal system and public relations. These general features of legal conflict are specified depending on the nature and content of social relations within which it occurs.

Key words: conflict, conflictology, legal conflict, signs of legal conflict.

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку світового порядку і міжнародної правової системи відбуваються докорінні та масштабні процеси трансформації, які зачіпають усі сфери життя людства і держав. Зокрема, на зміну однополярній політичній системі, яка встановилась після розпаду СРСР, прийшла багатополярна, для якої характерне існування декількох «центрів сили» і необхідність правового забезпечення балансу інтересів і цінностей усіх наявних цивілізаційних центрів. Разом з тим, прискорення глобалізації, її неоднорідний вплив на різні правові і цивілізаційні системи має наслідком інтернаціоналізацію низки проблем, які набувають глобального виміру, і сприяє наростанню політичної напруженості в масштабі окремої країни або цілого регіону, що, в свою чергу, призводить до виникнення або підсилення різноманітних конфліктів на відповідній території, значна частина яких є правовими. Вирішення правових конфліктів ґрунтується на використанні різних засобів, примусового чи договірного, судового чи позасудового характеру. Доцільність їх використання визначається їх результативністю у вирішенні конкретного правового конфлікту. Ефективне вирішення правового конфлікту неможливе і без розуміння

сутності, особливостей, різновидів, причин правових конфліктів. Обмежений обсяг роботи дозволяє зупинитися на вихідних положеннях щодо сутності й ознак правового конфлікту.

Загально визнано, що категорія «конфлікт» має міждисциплінарний характер і є предметом дослідження у межах таких наук, як: психологія, право, соціологія, політологія, історія, соціальна філософія, педагогіка, соціобіологія, військові науки. При цьому, незважаючи на те, що саме правова сфера є найбільш тісно пов'язаною із конфліктними ситуаціями, дослідження безпосередньо правового конфлікту мають обмежений характер і здебільшого ґрунтуються на напрацюваннях соціальної психології і соціології. Як слушно зазначає відома українська вчена, фахівець у сфері правових конфліктів С. Бобровник, правовий конфлікт впливає не лише на правотворчість, а й на процес життєдіяльності суспільства як такого, оскільки правотворчість є постійним і тривалим процесом, у ході якого відбувається зіткнення і узгодження інтересів, нерідко протилежних, різних політичних сил. Саме баланс інтересів, який в даному випадку полягає у створенні компромісних правових норм, є необхідною передумовою створення збалансованого законодавства, що відтворювало б інтереси усього суспільства [1].

Посилення конфліктів між різними суб'єктами права, які можуть мати різноспрямовані, або навіть діаметрально протилежні інтереси, викликає посилення різних видів ризиків (економічних, геополітичних, соціальних, ідеологічних та ін.) у прогресії, а втрата можливості їх регулювати на глобальному рівні призводить до розбалансування правової системи у цілому. Граничну неефективність і слабкість нинішнього правопорядку з усією очевидністю продемонструвала пандемія COVID-19, яка, на думку дослідників, виявилась своєрідним «стрес-тестом» як для міжнародної правової системи зокрема, так і для правових систем кожної конкретної країни. Незадовільна геополітична стратегія і неефективне управління політикою і економікою посилюють довготривалі негативні наслідки, спричинені пандемією, що, у кінцевому рахунку, створює можливість для зміни і трансформації глобальної архітектури світового правопорядку [2, р. 27-28]. З огляду на це, аналіз сутності правових конфліктів, визначення факторів їх виникнення і розвитку, шляхів їх попередження і ефективних засобів їх вирішення набуває особливої актуальності.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідженню питань прояву конфлікту у праві присвячено наукові роботи таких українських і зарубіжних учених, насамперед таких, як: С. Бобровник, С. Гусарев, В. Васильченко, В. Запрудський, В. Іванов, В. Казимирчук, М. Козюбра, В. Кривцова, В. Кудрявцев, Ю. Оборотов, Н. Оніщенко, О. Петришин, П. Рабінович, О. Скакун, Ю. Тихомиров, Л. Удовика, М. Цвік та інших.

На увагу заслуговує той факт, що зростання інтересу до правових конфліктів упродовж останніх двох десятиліть мало своїми наслідками формування наукового напрямку – правова (юридична) конфліктологія та запровадження у окремих ВНЗ аналогічної навчальної дисципліни. Крім того, за останні п'ять років особливої актуальності набули проблеми альтернативних способів вирішення спорів у розв'язанні юридичних конфліктів. У контексті зазначеного на увагу заслуговують праці таких науковців як Л. Герасіна, М. Панов, В. Іванов, Т. Подковенко, О. Сенік, М. Сіроткіна та ін.

Серед зарубіжних учених до окремих аспектів правових конфліктів зверталися такі вчені як: К. Бергб, Г. Дж. Берман, Л. Дюгі, К. Ллевеллін, К. Олівекрон, М. Оріу, П. Рікбор, А. Росс, Х. Харт, Хагерстром, Р. Паунд, Дж. Френк та ін.

Попри зазначене, багатоаспектність даного поняття, його комплексний і поліструктурний характер, фрагментарність наявних наукових досліджень, активна

трансформація суспільних відносин, поява нових правових конфліктів на різних рівнях в умовах глобальних викликів і загроз, а також необхідність пошуку ефективних засобів їх вирішення, оптимального поєднання засобів договірної й примусового характеру детермінують необхідність проведення комплексного дослідження правових конфліктів, яке в подальшому уможливить обґрунтування ефективного використання засобів договору й примусу у вирішенні правових конфліктів.

Метою пропонованої роботи є аналіз сутності та ознак правового конфлікту.

Виклад основного матеріалу. Консенсусною у юридичній науці є думка вчених про те, що право є сферою суспільного життя, яка у більшій мірі, ніж інші, розрахована на конфлікт як на можливе протистояння інтересів, які, з-поміж іншого, не завжди можуть бути предметом кількісного виміру, натомість можуть суттєво відрізнятися між собою якісно. З цього приводу Р. Ієринг писав: «Ціль права – мир, шлях до нього – боротьба... Життя права є боротьба, боротьба народів, державної влади, станів, індивідуумів» [3, с. 707]. Саме протилежність інтересів, а також потенційна можливість їх зіткнення у подальшому з настанням конкретних умов, є основною передумовою правового регулювання як такого, яка забезпечує його практичне втілення, ефективність і динамізм права у цілому.

У теорії права відсутній єдиний погляд на природу і сутність правового конфлікту. Так, прихильники позитивістської концепції права відстоюють співіснування і взаємозв'язок суб'єктивного (права людини, що залежить від її волі) і об'єктивного права (того, що надано суб'єкту без врахування його волі і бажання), що має наслідком відсутність узгодженості у межах чинних правових порядків і норм, встановлених державою [4, с. 50-51]. За такого підходу конфлікт виникає між правом і законом, оскільки останній об'єктивно не спроможний охопити усі прояви права і забезпечити вичерпне і остаточне регулювання усіх відносин, які виникають у суспільстві. Більше того, недосконалість зовнішньої форми вияву таких правових норм призводить до виникнення колізій, неточності і неякісності викладення нормативного матеріалу, що, в свою чергу, знижує ефективність правового регулювання, залишає простір для зловживань або взагалі перетворює його у фікцію, яка не має нічого спільного із реальністю.

Велику увагу конфліктам у праві та їх різновидам приділяв відомий позитивіст Ганс Кельзен, який розмежовував такі види конфліктів у праві: 1) між нормами права [5, с. 37, 228]; 2) між справедливістю й позитивним правом [5, с. 385]; 3) між державним і міжнародним правом [5, с. 351]. При цьому вчений доходить висновку, що «між законом і судовим рішенням, між конституцією й законом, конституцією й розпорядженням, законом і розпорядженням або, коли сформулювати це в найзагальніших рисах, між вищою й нижчою нормами правового порядку неможливий жодний конфлікт, що скасовував би єдність цієї системи норм, оскільки вона, ця система, унеможливує опис цього зв'язку такими правовими положеннями, які б суперечили одне одному» [5, с. 301].

Протилежний погляд на сутність правового конфлікту сформувався в межах теорії природного права, в основу якої покладена ідея про права і свободи людини як розумної істоти, здатної до самопізнання і самовизначення, що виникають поза волею і нормотворчою діяльністю держави. За такого підходу пріоритет у правовому регулюванні визнається за природним правом, в той час як формалізоване позитивне законодавство повинне відповідати йому.

Першоосновою конфлікту у розумінні цієї теорії є відсутність балансу між індивідуальними і суспільними інтересами, стабільності державних і суспільних інститутів, принципів моралі у правотворчості і правозастосуванні. Крім того, виникненню

протиріч між суб'єктами правового регулювання сприяє фундаментальний принцип формальної рівності, який, як справедливо вказують дослідники, створює ситуацію «боротьби всіх проти всіх» [4, с. 51].

З усією очевидністю справедливість даної тези проявляється на сучасному етапі розвитку світового правопорядку, для якого стала характерною абсолютизація принципу свободи особистості, навіть на шкоду суспільству, державі і окремим індивідам. Прикладом цього є вже згадуваний вище «диктат меншин», який призводить до кардинальної і нерідко радикальної трансформації суспільних відносин, привнесення до них чужих елементів, в т.ч. сумнівних з точки зору їх необхідності для даного суспільства, підміни цінностей і понять, що в кінцевому рахунку провокує і поглиблює конфліктну взаємодію в його межах. На нашу думку, надмірне акцентування на свободах особистості, їх абсолютизація, яка останнім часом стала повсюдним явищем, призводить до ерозії права, розмивання або навіть руйнації фундаменту правопорядку, політичних і соціально-економічних систем, які втрачають зв'язок із суспільством, його менталітетом та історичним досвідом розвитку і стають вразливими перед деструктивними впливами зовнішнього середовища.

Різноманіття підходів до розуміння сутності правового конфлікту обумовлює відсутність єдності позицій науковців щодо його визначення. У літературі констатується, що поняття «конфлікт», яке доцільно розглядати в якості родового стосовно правового конфлікту, є полісемантичним і, як правило, використовує термінологію «протистояння, суперечність, протидія, протиборство». Так, наприклад, Н. Гришина конфліктом вважає відкрити, тривалу боротьбу, бій, війну, дисгармонію у відносинах між людьми, ідеями або інтересами, зіткнення протилежностей, психічну боротьбу, що виникає як результат одночасного функціонування імпульсів, бажань та тенденцій, які взаємовиключають один одного [6, с. 16]. Разом з тим, протилежність інтересів як така не означає автоматично конфліктність відносин, а виникнення конфлікту відбувається у випадку вчинення активних дій, спрямованих на подолання суперечності.

Особливостями відзначається розуміння сутності конфлікту в рамках соціології. Так, на відміну від психології, яка розглядає його здебільшого як прояв внутрішніх протиріч між мотивами, бажаннями та моральними принципами людини, соціологічна концепція конфлікту акцентує увагу на його зовнішньому характері, який обумовлюється появою у полі внутрішньої конфронтації іншого суб'єкту і трансформацією внутрішнього протиріччя у відносини з ним. Основною ознакою конфлікту за такого підходу є активна дія (транзакція), тобто різноманітні поведінкові реакції учасників, в т.ч. вербальні, спрямовані проти протилежної сторони [7, с. 55].

Що стосується безпосередньо правового (юридичного) конфлікту, то поширеною є позиція, відповідно до якої його можна визначити як протиборство суб'єктів права у зв'язку із застосуванням, порушенням або тлумаченням норм права [8, с. 27]. Дане визначення правового конфлікту є занадто узагальненим та абстрактним, не враховує характерних особливостей даного юридичного явища, внаслідок чого не надає його задовільну характеристику, яка найбільш повно розкривала б його зміст і окреслювала його відмінності від синонімічних понять.

Інший погляд на сутність правового конфлікту висловлює Ю. Тихомиров, який в основу відповідної дефініції покладає поняття правової колізії і пов'язує її з недоліками правотворчості. Згідно цієї концепції виокремлюються два розуміння юридичного конфлікту: 1) вузьке – об'єктивно існуючі протиріччя між двома або кількома правовими нормами, що належать до єдиного предмета правового регулювання [9, с. 27]. Такими об'єктивними причинами можуть бути: структура та особливості соціальної

системи конкретного суспільства (система розподілу статусів, влади, ресурсів, характер суперництва і взаємодії соціальних класів і структур, наявність або відсутність балансу між суспільними і індивідуальними інтересами, їх паритету); особливості політичної (форма держави, політична система суспільства, стан громадянського суспільства) та економічної системи; особливості правової системи держави, обумовлені характером історичного розвитку і обстановкою, політичними, соціально-економічними, культурними, ідеологічними факторами; вплив законодавства на правове життя суспільства; 2) широке – протиріччя між діючими правовими нормами, актами та існуючими інстанціями. Логічний наголос у цьому випадку робиться на наявності в рамках будь-якого юридичного конфлікту колізії, яка є основною причиною і передумовою його виникнення і розвитку [8, с. 27].

На нашу думку, дана концепція правового конфлікту є неповною, оскільки характеризує виключно формальну сторону відповідного явища і не враховує соціальні і психологічні фактори, присутні у розвитку конфлікту, його динамізм, а також суб'єктивний характер мети, мотивації і конкретних дій його учасників, які становлять суть конфлікту і впливають на його розвиток та врегулювання.

Більш ґрунтовне визначення правового конфлікту наводить В. Кудрявцев, який також пропонує розглядати дану категорію у двох значеннях: 1) у вузькому – конфлікт, який безпосередньо пов'язаний із правовідносинами і полягає у протистоянні суб'єктів права із протилежними інтересами, що виникає у зв'язку із застосуванням, зміною, порушенням чи тлумаченням норм права. Всі елементи такого конфлікту мають правовий характер, а його зміст обмежується реалізацією захисної функції права [10, с. 100-115];

2) у широкому – будь-який конфлікт, у якому спір так чи інакше пов'язаний із правовими відносинами сторін (їх юридично значущими діями або станами) і, як наслідок, суб'єкти, або мотивація їх поведінки, або об'єкт конфлікту мають правові ознаки, а сам конфлікт тягне юридичні наслідки. Причому, не вимагається обов'язкова наявність правовідносин на кожному етапі конфлікту, а набуття його елементами юридичного характеру може відбуватись на завершальній стадії його розвитку [8, с. 27-28]. Широке тлумачення правового конфлікту допускає його виникнення і існування не тільки у спірних правовідносинах у юридичній сфері, а й в інших суспільних відносинах, які не є суто юридичними за своєю природою, але в ході вирішення яких передбачається звернення до правових форм і методів впливу.

Вважаємо дане визначення правового конфлікту найбільш обґрунтованим і змістовним, оскільки в ньому знаходить відображення багатоаспектність відповідної юридичної категорії, яка не обмежується суто формальним або процесуальним фактором.

Загальновідомо, що право покликане бути регулятором і інструментом вирішення не тільки власне юридичних суперечок, а й соціальних конфліктів у цілому, пов'язаних із об'єктивним розвитком суспільства і суспільних відносин. Саме примирення відособлених і протилежних інтересів, які потенційно можуть перерости у конфронтацію, недопущення переростання соціальних конфліктів у правові, є основним призначенням правового регулювання [1, с. 19-20]. Будучи різновидом соціального конфлікту, юридичний конфлікт має біполярний характер, який обумовлює одночасно взаємозв'язок і протилежність інтересів суб'єктів, і тісно пов'язаний з іншими соціальними протиріччями, які так чи інакше виникають в процесі розвитку конфлікту і мають значний вплив на його динаміку і механізм вирішення.

З огляду на те, що в деяких випадках грань між юридичними і неюридичними конфліктами є тонкою і складно піддається ідентифікації, важливого значення набуває

питання сутнісних ознак цього юридичного явища, які дозволили б відмежувати його від суміжних категорій.

Аналіз юридичної літератури дає змогу виокремити наступні сутнісні ознаки правового конфлікту:

а) наявність соціальних, зокрема, правових протиріч між учасниками конфліктних відносин. Як справедливо вказує С. Бобровник, різновекторність інтересів учасників суспільних відносин є основою для відтворення прояву конфліктів у масиві суспільних відносин. Характерною рисою правового конфлікту, яка додатково відрізняє його у сукупності соціальних конфліктів, є специфічний правовий характер соціального протиріччя, яке опосередковується феноменами правової сфери (колізійністю правового регулювання, наявністю законодавчих пробілів, правовою невизначеністю) [11, с. 181]. Разом з тим, сама по собі протилежність інтересів не обов'язково призводить до виникнення конфлікту, а виступає радше його передумовою;

б) вища фаза розвитку протиріччя – юридичний, як і будь-який соціальний конфлікт, виникає у випадку крайнього загострення суперечностей між суб'єктами, неможливості (дійсної або уявної) вирішити їх за допомогою альтернативних засобів і досягти компромісу;

в) є активною дією – з цього приводу Л. Козер вказує, що «вороже ставлення є схильністю до конфліктної поведінки; конфлікт же, навпаки, завжди транзакція» [7, с. 57]. Порушення права або законного інтересу протилежної сторони, яке є передумовою юридичного конфлікту, найчастіше є активною дією; безпосередньо правовий спір виникає у випадку, коли відповідна сторона відреагувала на правопорушення шляхом здійснення юридично значимих дій (наприклад, подання позову до суду). Натомість емоції, почуття, думки, симпатії і антипатії, які не отримали об'єктивного вираження, з точки зору права не можуть бути причиною конфлікту, а виступають фоновими характеристиками конфліктних відносин;

г) передбачає двосторонній зв'язок між суб'єктами, тобто правовідносини між учасниками конфліктної ситуації, засновані на правових протиріччях і різноспрямованих інтересах і потребах, в ході яких вони набувають взаємних прав і обов'язків [12, с. 52-53]. Саме наявність юридичного факту, яким встановлюються відповідні правовідносини, обумовлює «перетворення» побутового, економічного, політичного та іншого конфлікту в правовий;

д) має суб'єктивно-об'єктивний характер – об'єктивною складовою юридичного конфлікту є соціальне протиріччя, яке в ході його розвитку переводиться в правову площину, а також соціальна конфліктність права у цілому, його невизначеність. До суб'єктивних елементів слід віднести поведінку учасників (правомірна або неправомірна), її мотивацію та супутні фактори, які впливають на її характер (правосвідомість, правова культура, правова психологія);

е) обумовлює правові наслідки для учасників суспільних відносин – дана характеристика реалізується у вигляді обов'язковості юридичної сили рішення у конкретному спорі, яка встановлюється як домовленістю сторін (третейський, арбітражний розгляд), так і імперативністю належних правових норм (рішення суду), і застосування юридичних заходів захисту і відновлення порушених, оспорюваних або невизнаних прав і інтересів, притягнення правопорушників до юридичної відповідальності;

є) амбівалентність природи і впливу на правову систему і суспільні відносини у цілому – з одного боку, критична маса правових конфліктів має деструктивний вплив на правову сферу, призводить до затягування розвитку правової системи, розбалансування механізму правового регулювання, ерозії правопорядку і деформації правосвідомості, може стати причиною кризи суспільних відносин, руйнації політичних,

економічних та інших систем суспільства. Водночас, поділяємо думку тих учених, які вважають, що правові конфлікти мають і позитивне, а не лише негативне значення. Насамперед, завдяки правовим конфліктам може бути виявлено недостатнє чи неефективне правове регулювання суспільних відносин, проблеми як на рівні правотворчості, так і правозастосування. Ефективне вирішення правових конфліктів виводить суспільні відносини на якісно новий рівень. Крім того, на характер впливу правового конфлікту впливає рівень розвитку і особливості конкретної правової системи: так, у випадку, якщо правова система гальмує розвиток суспільства, то конфлікт відіграє позитивну роль, оскільки призводить до перегляду принципів, на яких побудована така система.

Серед інших ознак, притаманних правовому конфлікту, виокремлюють: вторинність походження; легальна процедура вирішення; використання доказів у юридичному спорі; наявність органу, уповноваженого вирішувати конфлікт [1, с. 21]. На нашу думку, зазначені ознаки характеризують здебільшого процедурний аспект юридичних конфліктів.

Висновки. Отже, сучасний стан політичного й правового розвитку характеризується загостренням міждержавних, міжблокових і міжрегіональних протиріч практично в усіх сферах суспільного життя, зростанням їх конфліктогенності, що має наслідком як виникнення нових конфліктів, значна частина яких є правовими. Ефективне вирішення правових конфліктів ґрунтується на використанні різних засобів, примусового чи договірного, судового чи позасудового характеру які визначаються їх сутністю й особливостями.

Категорія «правовий конфлікт» має міждисциплінарний характер і має множинність теоретичних підходів до її розуміння. В узагальненому вигляді в науковій літературі існує два значення правового конфлікту, а саме: вузьке – протистояння між суб'єктами, яке виникає зі спірних правовідносин і протилежності їх інтересів, що характеризується порушенням або неможливістю реалізації ними своїх прав і обов'язків; широке – будь-який соціальний конфлікт, елементи якого на певному етапі свого розвитку набувають правових ознак. Широке розуміння правового конфлікту відображає взаємозв'язок даної категорії із соціальними протиріччями, які існують у суспільстві, виводячи її за рамки суто формального або процесуального фактору, і забезпечує реалізацію регулятивної функції права, недопущення ескалації соціальних конфліктів і переростання їх у правові. Правовим конфліктам як різновиду соціальних конфліктів притаманні наступні ознаки, які допомагають відмежувати їх від суміжних понять: 1) наявність соціальних (правових) протиріч між учасниками; 2) активність дії; 3) наявність двостороннього зв'язку між суб'єктами у вигляді конфліктних правовідносин; 4) суб'єктивно-об'єктивний характер; 5) тягне правові наслідки для учасників; 6) є вищою фазою розвитку протиріччя; 7) амбівалентність впливу на правову систему і суспільні відносини.

Зазначені загальні ознаки правового конфлікту конкретизуються в залежності від предмету суспільних відносин, у межах яких він виникає та визначають договірний чи примусовий, судовий чи позасудовий характер засобів їх вирішення. Предметом подальшого наукового дослідження стане типологія правових конфліктів як підґрунтя використання оптимальних засобів вирішення правових конфліктів.

Список використаних джерел:

1. Бобровник С. Правовий компроміс і правовий конфлікт у національному законодавстві: деякі аспекти прояву. *Вісник Київського національного університету ім. Т. Шевченка*. 2014. № 1. С. 18–21.

2. Simons G. The Corona Virus Pandemic and Global Transformations: Making or Breaking International Orders? *Outlines of Global Transformations: Politics, Economics, Law*, vol.13, № 5, pp. 20-37. P. 27-28.
3. Цит. за : Нерсесянц В.С. История политических и правовых учений: учебник для вузов. Москва : Норма, 2004. 944 с.
4. Ленгер Я.І. Категорії «правовий конфлікт» і «колізія»: аналіз через призму теорій праворозуміння. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2017. № 1. С. 50-52.
5. Кельзен Ганс. Чисте правознавство : 3 дод. : Пробл. справедливості Пер. з нім. О. Мокровольського. Київ : Юніверс, 2004. 496 с.
6. Гришина Н.В. Психология конфликта. 2-е изд. Санкт-Петербург : Питер, 2008. 544 с.
7. Колич О., Сесюк Ю. Поняття та ознаки юридичного конфлікту: соціологічно-правовий аналіз. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. 2020. № 1. С. 54-60.
8. Бобровник С. Правовий конфлікт: поняття, ознаки, природа і різновиди. *Вісник Академії правових наук*. 2011. № 1. С. 26-33.
9. Тихомиров Ю.А. Коллизионное право : учеб. и науч. – практ. пособие Москва : Издание Тихомирова М.Ю., 2003. 394 с.
10. Основы конфликтологии : учеб. пособие ; А. В. Дмитриев, Ю. Г. Запрудский. В. П. Казимирчук, В. Н. Кудрявцев; под. ред. В. Н. Кудрявцева. Москва : Юристъ, 1997. 200 с.
11. Бобровник С.В. Компроміс і конфлікт у праві : антрополого-комунікативний підхід до аналізу : Монографія. Київ : Вид-во «Юридична думка, 2011. 384 с.
12. Лихолат І.П. Правові конфлікти та правові спори: диференціація понять і особливості їх вживання. *Часопис Київського університету права*. 2019. № 1. С. 52-55.